

Julkisuus ja demokratia

Venäjän julkisuus ja demokratia on ollut ohjailtua läpi sen historian lyhyitä poikkeuskausia lukuun ottamatta. Pietari Suuren aikana 1700-luvun alussa perustetuista ensimmäisistä kirjapainoista lähtien useat Venäjän hallitsijat ovat henkilökohtaisesti ohjailleet julkisuutta. Pietari Suuri oli perustamassa ensimmäistä venäläistä lehteä ja Katariina II puolestaan toimi venäläisen historiankirjoituksen ja kirjallisuuden mesenaattina ja kirjoittipa hän myös itse joitakin artikkeleita aiheesta.

Neuvostoliiton perustaja V.I. Lenin oli puolestaan aktiivinen kirjallinen poleemikko. Hän asetti lehdistölle tehtäväksi organisoida kansaa työskentelemään valtion päämäärien puolesta. Neuvostoliittoon syntyi mediakulttuuri, jossa lehdistölle oli valistuksellinen, kasvatuksellinen ja organisatorinen tehtävä. Tiedotusvälineillä ei ollut itsenäistä kansalaisyhteiskuntaa heijastavaa roolia, vaan ne olivat osa valtiokoneiston toimintaa.

Venäjän median nykytila ja presidentin hallinnon päättäväinen toiminta sen valjastamiseksi tukemaan omaa politiikkaansa ei ole yllättävää. Periaatteessa se ei myöskään poikkea mitenkään niistä tendensseistä, jotka ovat vallalla myös monessa muussa maassa. Esimerkistä käy hyvin Italian pääministeri Silvio Berlusconiin mediaimperiumi, mutta samoja piirteitä on havaittavissa myös siinä, milaista roolia Yhdysvaltojen laajalti seurattu sähköinen media näytteli presidentinvaaleissa.

Julkisuuden lainsäädännöllinen sääntely ja siihen liittyvä sensuuri on läsnä kaikissa yhteiskunnissa. Sananvapauden rajoja testataan jatkuvasti ja toimittajien työ on kuulunut Venäjällä ammatteihin, joissa vääristä asioista väärällä tavalla kirjoittamisesta on voinut joutua maksamaan hengellään.

Viime vuonna riippumattomat lähteet raportoivat Venäjällä 1190 vakavaa toimittajien painostusta-pausta, kolme toimittajan murhaa ja 20 pahoinpitelyä. Nämä ovat Euroopan korkeimpia lukuja. Tämä lisäksi julkisuutta sääntelevät myös niin Venäjällä kuin meillä vallitsevat normit ja asenteet mm. siitä mistä ja millä lailla on sopivaa kirjoittaa sekä markkinoilla syntyvät kaupalliset ja kustantajien mahdolliset omat yhteiskunnalliset intressit.

Venäjällä ilmestyy suunnaton kirjo lehtiä: viime vuonna 23 446 sanomalehteä ja 13 849 aikakauslehteä. Tämä ei kuitenkaan kerro vielä kovin paljon painetun sanan tilasta. Ongelmana on lehtien talouden riippuvuus politisoituneesta pääomasta ja samalla mainosten pieni osuus rahoituksessa, valtion monopolistinen valvonta painoalalla ja paperintuotannossa, yksityisten jakelufirmojen heikkous ja paikallislehtien riippuvuus alueensa hallitsevasta eliitistä. Lehtien sisällöstä muodostaa edelleenkin huomattavan osan joko maksetut jutut (rahoittajan) tai jonkin intressitahon propaganda sen sijaan että uutisoinnissa pyrittäisiin objektiivisuuteen.

Venäjän lehdistön tabloidisoituminen on osa yleismaailmallista ongelmaa. Kirjoittelua hallitsevat keltaisen lehdistön suosimat juorut, poliittiset sensaatiot ja viihdejutut. Poliittinen analyysi ja yhteiskunnallisesti syvällisemmät artikkelit eivät myöskin enempää Venäjällä kuin lännessä.

Median vaikutusvaltaisoin osa on kuitenkin televisio. Televisiolähetykset ovat ainoa tiedonvälityksen muoto, joka luo yhteistä julkisuutta koko Venäjän alueella. Jo pelkästään lehdistön jakeluongelmat tekevät siitä toissijaisen julkisuuden muodon. Myös venäläisen yhteiskunnan voimakas jakautuminen ja lehtien segmentoituminen synnyttää usei-

ta erilaisia alueellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia julkisuuksia. Tutkimusten mukaan 40 % venäläisistä katsoo uutiset valtakunnallisilta TV-kanavilta ja vain 20 % lukee ne lehdistä.

Venäjäällä on voimassa peräti 1276 TV-toimilupaa ja yli 1000 radiolähetyslupaa, joista molemmista suurin osa on yksityisillä. TV-kanavien ytimen muodostavat yhdeksän valtakunnallista TV-kanavaa, joista kaksi on valtion omistamaa ja seitsemän yksityistä. Valtio on tosin ulottanut kontrollinsa erilaisin omistusten ”uudelleenjärjestelyin” myös osaan yksityisistä kanavista kuten NTV, TV-6 ja TVS. Tämä ei silti vielä takaa kattavaa mediakontrollia, sillä niiden lähetysten peitto on vain noin 50 % väestöstä. Tosin tähän osaan kuuluvat taloudellisesti kehittyneimmät alueet. Ehkä merkittävin TV-kanava on kuitenkin valtion kontrolloima ORT:n 1 kanava, jonka lähetykset kattavat lähes koko väestön. Sen omisti vuosina 1996-2000 Boris Jeltsiniä tukeneisiin poliittisesti kunnianhimoisiin oligarkkeihin kuulunut Boris Berezovski. Sen jälkeen kun valtio kaappasi ORT:n kontrolliinsa, on se kehittynyt viihteellisempään ja vähemmän kriittiseen suuntaan.

Internetistä on puhuttu paljon ja siihen on ladattu suuria odotuksia kaikkialla maailmassa. Venäjän reagointi tšetšeenikapinallisten Kavkaz Centerin verkkosivuihin ja siitä noussut ulkopoliittinen ongelma osoittavat, että merkityksetön internet ei myöskään Venäjällä ole. Silti on hyvä huomata, että ainoastaan runsas 5 % venäläisistä käyttää säännöllisesti internetiä ja näistä noin 8 miljoonas-

ta ihmisestä 57 % asuu Moskovassa ja 9 % Pietarissa. Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että internetin vaikutus Venäjällä rajoittuu ainakin toistaiseksi pienen maantieteellisen alueen ja sosiaalisen ryhmän piiriin. Laajempaa kansallista tiedonvälityksellistä merkitystä sillä ei vielä ainakaan ole.

Voidaan kai sanoa, että vaikka Venäjän tiedonvälitys on voimakkaasti ohjailtua ja sen ytimen muodostavat valtion vähintäänkin osittain kontrolloimat valtakunnalliset televisioasemat, ei kontrolli silti ole aukoton. Erilaiset järjestöt ja puolueet julkaisevat suuren määrän lehtiä ja paikallisilla televisio- ja radioasemilla on oma merkityksensä. Valtakunnallisten TV-asemien roolia ei ole kuitenkaan syytä vähätellä; se on vain korostunut lehdistön valtakunnallisen merkityksen heikkenemisestä johtuen.

2.12.2004

Markku Kangaspuro